

Затверджую:
Ректор СНУ ім. В. Даля
проф. Поркуян О.В.

_____ 2024р.

ВИСНОВОК

спільного засідання кафедри правознавства, кафедри конституційного права та кафедри господарського права
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Петросян Крістини Єрвандівни на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

ВИТЯГ

з протоколу № 11 спільного засідання кафедри правознавства, кафедри конституційного права та кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля від 20 лютого 2024 року

ПРИСУТНІ:

Головуючий на засіданні – зав. кафедри господарського права, д.ю.н., проф., гарант ОНП «Право» Шаповалова О.В., д.ю.н., професор Щербина В.І., д.ю.н., проф. Андрійів В.М., к.і.н., доц. Антоненко М.І., к.ю.н., проф. Арсентьєва О.С., к.ю.н., доц. Загоруй Л.М., к.ю.н., доц. Жолудева В.І., к.ю.н., доц. Гриценко Г.М., д.ю.н., проф. Івчук Ю.Ю., к.ю.н., доц. Капліна Г.А., д.ю.н., проф. Розовський Б.Г., к.ю.н., доцент Гольдберг Н.О., старший викладач Кудрявцев К.В., науковий керівник – в.о. зав. кафедри, к.ю.н., професор Котова Л.В., здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – Петросян К.Є.

Завідувач кафедри конституційного права, к.ю.н., проф. Татаренко Г.В., д.ю.н., проф. Руденко М.В., к.п.н., доц. Денисенко Г.О., к.і.н., доц. Мезеря О.А., к.і.н., доц. Сергієнко Г.С., старший викладач Бутков О.І.

Зав. кафедри господарського права, д.ю.н., проф., гарант ОНП «Право» Шаповалова О.В., к.ю.н., доц. Загоруй І.С., к.е.н., доц. Мартинова Л.В., к.ю.н., доц. Терещенко С.В., ст. викл. Удовенко А.С.

Серед присутніх 6 докторів юридичних наук та 10 кандидатів юридичних наук.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

1. Обговорення дисертаційного дослідження здобувача освіти третього (освітньо-наукового) рівня кафедри правознавства юридичного факультету СНУ ім. В. Даля **Петросян Крістіни Єрвандівни на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист»**, поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Дисертація виконувалась на кафедрі правознавства СНУ ім. В. Даля. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої Ради СНУ ім. В. Даля (протокол № 5 від 27 листопада 2020 року).

Науковий керівник – к.ю.н., професор, в.о. зав. кафедри правознавства юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля **Любов Вячеславна Котова**.

2. Затвердження спільного висновку спільного засідання кафедри правознавства, кафедри конституційного права та кафедри господарського права щодо дисертаційного дослідження **Петросян Крістіни Єрвандівни**.

Вела засідання зав. кафедри господарського права, д.ю.н., проф., гарант ОНП «Право» **Шаповалова О.В.**, в ході якого,

ВИСТУПИЛИ:

Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти **Петросян Крістіна Єрвандівна** представила презентацію за основними положеннями дисертації «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

У ході презентації **Петросян К.Є.** ознайомила присутніх на спільному засіданні кафедри правознавства, кафедри конституційного права та кафедри господарського права зі структурою своєї роботи, обґрунтувала актуальність її тематики, висвітлила основні положення дисертаційного дослідження, які відображають його наукову новизну та виносяться на захист, звернула увагу присутніх на теоретичне та практичне значення висновків, одержаних за результатами дослідження.

Після закінчення презентації **Петросян К.Є.** присутніми на захисті фахівцями були поставлені такі запитання:

Доктор юридичних наук, професор Івчук Ю.Ю.: Через складові елементи розкрийте зміст поняття «верховенство права» в аспекті конституційного права особи на соціальних захист.

Петросян К.Є.: Поняття «верховенство права» в аспекті конституційного права особи на соціальних захист вважаємо за необхідне представляти як гарантоване державою на засадах свободи, рівності та справедливості невідчужуване право особи на мінімально-необхідний рівень

життя, у випадках настання соціальних ризиків та непередбачуваних обставин економічного, фізіологічного та демографічного характеру.

Верховенство права має бути повною мірою пов'язано з правами людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права. Права людини та верховенство права взаємопов'язані основи, що підсилюють один одного: зміцнення верховенства права необхідне для захисту всіх прав людини, а права людини є ключовим елементом забезпечення верховенства права.

Національна правова система має формуватися на основі доктрини верховенства права, що має застосовуватися у праві соціального забезпечення з дотриманням ідей свободи, рівності, справедливості через механізми соціальної політики для практичної реалізації невід'ємних соціальних прав і свобод людини.

Обов'язковими елементами верховенства права, що є застосовними у праві соціального забезпечення є: законність, в тому числі прозорий, підзвітний і демократичний порядок уведення законів в дію – розробка якісних законів; правова визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя незалежними та неупередженими судами, включаючи судовий контроль адміністративних актів; повага і дотримання прав людини; недискримінація та рівність перед законом.

Елементи верховенства права під час розробки якісного нормативного акта у сфері соціального забезпечення є взаємопов'язаними, що включає непорушність гарантованих прав та свобод людини, точність формулювань правових норм і передбачуваність законодавчих змін.

В роботі виділено необхідність застосування критерію «правової визначеності», як складової верховенства права при прийнятті нормативно-правових актів в соціальній сфері за умови забезпечення юридичної обов'язковості дотримання законності у правових формах виконання державними структурами своїх функцій прямо впливає на ефективність механізму захисту соціальних прав.

Доктор юридичних наук, професор Шаповалова О.В.: аргументуйте доцільність впровадження індексу верховенства права у праві соціального забезпечення як основи повоєнного відновлення України.

Петросян К.Є.: Фундаментом повоєнного відновлення України, зокрема і соціальної політики, на наш погляд, буде слугувати саме принцип верховенства права, внаслідок чого вважаємо за доцільне використання індексу верховенства права на рівні права соціального забезпечення. Зокрема, пропонуємо застосувати такі показники індексу верховенства права у соціальній сфері, як: дотримання соціальних прав людини; спосіб інформування населення з соціальних питань; підтримання соціальної безпеки у державі; кількість звернень до національних судів щодо вирішення соціальних спорів; рішення цих судів щодо відновлення соціальних прав;

кількість скарг до ЄСПЛ щодо порушення соціальних справ громадян; рішення ЄСПЛ на користь громадян; відкритість та рівень доступу до цифрових сервісів; рівень задоволення населення розміром встановленої державою мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, а також соціальних виплат певним категоріям громадян (оцінка рівня життя); динаміка зміни статусу.

На нашу думку саме цей індекс в соціальній сфері слугуватиме суспільним індикатором висвітлення стану верховенства права в соціальній сфері на етапі повоєнного відновлення через застосування оцінок широкого кола фахівців-правників, правозахисників, науковців, експертів тощо.

Кандидат юридичних наук, доцент Капліна Г.А.: поясніть у чому полягає сутність такого напрямку соціальної політики держави як військово-соціальна робота?

Петросян К.Є.: На сьогодні можемо говорити про початок процесу формування військово-соціальної політики держави, яка буде спрямована саме на реалізацію військово-соціальної роботи. Впровадження військово-соціальної політики, що має бути людиноцентричною, гнучкою та спроможною надавати послуги і виплати незалежно від місця перебування в Україні та базуватися на довгострокових цілях відповідно до соціальної політики ЄС.

На нашу думку, саме тенденція зростання кількості соціальних послуг і виплат, а також категорій населення, що потребують соціального захисту в умовах воєнного стану з урахуванням доктринального та перспективного унормування в соціальній сфері, зокрема військовослужбовці та члени їх сімей як раз і виявило факт та необхідність подальшого розвитку військово-соціальної роботи як необхідного напрямку соціальної політики держави.

Хоча нормативного визначення такої роботи (діяльності) не існує, але його активно застосовують правники-науковці, фахівці з соціальної роботи та психологи. Зокрема, «військово-соціальна робота» - термін, який зазначений у Директиві командувача Національної гвардії України № Д15 від 26 червня 2017 р. «Про вдосконалення організації роботи з особовим складом у Національній гвардії України», що та визначено як напрямок роботи з особовим складом НГУ, за який відповідає заступник командира частини по роботі з особовим складом.

На нашу думку, найбільш адаптивним є наукове визначення, яке характеризує військово-соціальну роботу як інтегрований варіант соціальної роботи й управління військами, спрямований на військове виховання, роботу з гуманітарних питань. Ця взаємопов'язаність обумовлюється методологічним підґрунтям соціальної роботи, яка базується на системному уявленні про суспільство, його цілісність, розуміння закономірностей, що впливають із взаємодії та взаємозалежності суспільства та людини, людини та природи.

На підставі викладеного, ми аргументуємо створення інституту Уповноваженого з захисту соціальних прав людини з огляду на збройну агресію, яка викликає збільшення як кількості соціальних послуг і виплат, так і суб'єктів, що потребують соціального захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Жолудєва В.І.: надайте характеристику 4 етапу розвитку національного законодавства у сфері соціального захисту, соціального забезпечення та надання соціальних послуг в Україні (2014 р.-по теперішній час) через виокремлення позитивних та негативних аспектів розвитку.

Петросян К.Є.: Саме на сучасному четвертому етапі розвитку національного соціального законодавства здійснюється прискорення гармонізації із законодавством ЄС - адаптація національного законодавства до європейських стандартів, визначених багатосторонніми міжнародними інструментами Ради Європи у соціальній сфері, якими є Європейська соціальна хартія (переглянута), Європейський кодекс соціального забезпечення.

Крім того, 07.02.2019 до Конституції України було внесено зміни щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору.

Аналіз НПА, які приймалися у період з 2022 року, свідчить про екстреність реакції на загрозу повномасштабного вторгнення РФ і воєнний стан, внаслідок чого виникли: НПА планового реагування (містять повну процедуру надання соціальних послуг через процедуру ведення випадку); НПА екстреного (кризового) реагування (містять спрощені та оптимізовані процедури надання послуг).

Також цей період характеризується розвитком цифровізації (яка підсилила такий компонент верховенства права як доступність) в соціальній сфері шляхом запровадження нових онлайн сервісів - веб портал електронних послуг Пенсійного фонду України, СМС-інформування, можливість отримання витягу із Реєстру застрахованих осіб, довідок про розмір пенсії, подача заяви про призначення пенсії через веб портал електронних послуг.

Тобто одночасно, одна й та ж сама тенденція може вважатися як позитивною (наприклад, процес цифрової трансформації у соціальній сфері свідчить про покращення якості, доступності, швидкості надання соціальних послуг), так і свідчити про обмеженість можливостей доступу до інтернету, або державних сервісів для пенсіонерів, осіб, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях тощо.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – к.ю.н., професор Котова Л.В.

Котова Л.В.: доповіла про виконання наукового дослідження **Петросян Крістіни Єрвандівни** на тему: «**Забезпечення принципу верховенства**

права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист» під її керівництвом. У своєму виступі Котова Л.В. зазначила, що здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти повністю виконала освітню складову ОНП, успішно склала всі іспити та необхідні заліки, пройшла заплановану педагогічну практику, здобувши відповідні результати навчання; виконала наукову складову ОНП, провела дослідження за визначеною темою, яка відповідає кафедральній темі (ЮФ-04-20): «Напрями розвитку законодавства України в контексте євроінтеграції» та самостійно підготувала дисертаційну роботу.

Науковий керівник наголосила на тому, що мета і задачі дослідження повною мірою досягнуті, дисертанткою використана достатня джерельна та методологічна бази. Дисертантка розробила нові наукові положення, висновки, та пропозиції, що можуть бути використані у подальшій науковій та правотворчій діяльності. Протягом 2021-2024рр. послідовно й методично проводила наукові дослідження за темою дисертації, брала активну участь у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. За темою дисертації опублікувала 17 наукових праць, у тому числі 6 публікацій у фахових журналах та збірниках наукових праць України (категорії Б), 1 публікація у наукових виданнях цитування Scopus, та 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Дисертантка розробила нові наукові положення, висновки, та пропозиції, що можуть бути використані у подальшій науковій та правотворчій діяльності. На завершення виступу науковий керівник, професор Котова Л.В. підкреслила, що дисертаційне дослідження Петросян Крістіни Єрвандівни може бути рекомендоване до подання до розгляду у разовій спеціалізованій вченій раді з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право».

Рецензенти дисертаційної роботи, які наголосили на позитивних аспектах дослідження та висловили свої побажання та зауваження.

Кандидат юридичних наук, професор Арсентьєва О.С.: дала позитивну оцінку дисертації Петросян Крістіни Єрвандівни на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист» та наголосила на актуальності дослідження в умовах воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення. Відзначила, що дисертантка має свої оригінальні наукові погляди і думки стосовно досліджуваного питання. Зокрема, позитивно оцінила новацію рукопису, яка пояснюється своєчасною постановкою проблеми, ретельним аналізом нових ідей та вивченням сучасних світових тенденцій; підкреслила широту використання джерельної бази та судової практики. Аналіз рецензованої дисертації дозволив стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягла поставленої мети й повною мірою розкрила

поставлені задачі. Особливо позитивно відзначні пропозиції щодо впровадження індексу верховенства права та інституту Уповноваженого з захисту соціальних прав людини (сторінки 119-120 дисертації).

Водночас професор Арсентьева О.С. відзначила певні недоліки виконаного дослідження, які, на її думку, суттєво не впливають на зміст роботи. Має місце недостатня конкретність і декларативність деяких положень, що виносяться на захист. Таким вбачається висновок авторки щодо зміцнення ролі Конституційного Суду України у національному механізмі забезпечення прав людини і громадянина на соціальний захист через надання КСУ права законодавчої ініціативи. У цілому професор Арсентьева О.С. відмітила, що дисертація Петросян Крістіни Єрвандівни на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист» відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого рівня і може бути рекомендована до розгляду у разовій спеціалізованій вченій раді з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право».

Кандидат юридичних наук, професор Татаренко Г.В.: відзначила, що дисертаційне дослідження Петросян К.Є. пов'язане з удосконаленням теоретичних і практичних підходів до проблематики забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист та на сьогоднішній день має актуальне значення. Представлений на обговорення рукопис є завершеним дисертаційним дослідженням із комплексним підходом до вирішення проблем, які виникають у процесі адаптації національного законодавства до законодавства ЄС в соціальній площині. Підкреслено, що дисертантка методологічно правильно сформулювала мету та задачі дисертаційного дослідження, що надало можливість послідовного та цілісного викладу матеріалу та призвело до формулювання висновків, як містять новизну та аргументованість. Професор Татаренко Г.В. зазначила, що загалом представлене дисертаційне дослідження справило позитивне враження. Структурна побудова дисертаційного дослідження є цілком логічною; його ключові проблеми сформульовані досить чітко; наукові положення достатньо обґрунтовані та достовірні, основні з них оприлюднені достатньо повно.

Позитивно сприймається запропоноване авторкою доктринальне тлумачення та виокремлення дефініції поняття «міжнародний соціальний стандарт» та позиція, щодо ролі національних судів, на які покладено функцію судового захисту порушеного або оспорюваного права як певного прогресивного чинника в питанні реалізації положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) та її інтерпретації в практиці

адміністративного судочинства, для належного тлумачення національного законодавства у соціальній сфері.

Водночас є певні рекомендації, зокрема, щодо виокремлення підетапів при періодизації розвитку національного законодавства у соціальній сфері періоду незалежності України, які, на її думку, суттєво не впливають на зміст дисертації, але змогли більш конкретизувати сутність кожного етапу.

Татаренко Г.В. відзначила, що дисертаційне дослідження Петросян Крістіни Єрвандівни на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист» може бути рекомендоване до розгляду у разовій спеціалізованій вченій раді по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

К.ю.н., доц. Загоруй І.С. зазначив, що думка аспірантки Петросян Крістіни Єрвандівни в цілому є достатньо обґрунтованою, коли вона вказує на необхідність доповнення класифікації груп осіб – одинадцятьою, а саме ВПО, яким на рівні держави гарантується соціальний захист з огляду на довго тривалість цього статусу через активні бойові дії в місцях їх колишнього проживання. Однак зауважив, що гарантії для цієї групи мають міститися не в Основному законі держави (з метою не захаращення Конституції), а саме в галузевому НПА – перспективному Соціальному кодексу України. Поряд з тим, наведені міркування не впливають на загальний позитивний висновок щодо виконаної роботи та не применшують її наукової цінності та підтримав позицію, що дисертація Петросян К.С. на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист» може бути рекомендована до розгляду у разовій спеціалізованій вченій раді з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

К.ю.н., доц. Жолудєва В.І. зазначила, що аспірантка Петросян Крістіна Єрвандівна цілком права, коли зазначає, що тільки сукупність механізмів, національного та європейського рівнів здатні наразі забезпечити ефективний захист прав людини, в тому числі права на соціальний захист та забезпечення, позитивно вплинути на реформування національного законодавства в зазначеній площині та усунення прогалин в ньому. Вбачаються доцільними пропозиції авторки щодо необхідності включення до засад суддівської освіти обов'язкові програми з вивчення положень ЄСХ, зокрема шляхом: залучення викладачів, тренерів та модераторів з ЄСХ до освітньої програми; вдосконалення знань та умінь кандидатів на посаду судді та цільової аудиторії суддів; створення освітніх курсів з вивчення суддями норм ЄСХ; запровадження тренінгів та інтерактивних методів навчання за участі фахівців з ЄСХ; розробки навчальних матеріалів з детальним аналізом висновків та

рішень Європейського комітету з соціальних прав, а також рекомендацій і резолюцій Комітету Міністрів; проведення моніторингу якості освітніх заходів з метою оцінювання отриманих суддями та кандидатами в судді знань і навичок ЄСХ.

К.ю.н., доц. Капліна Г.А. зазначила у своєму виступі, що подана Петросян Крістіною Єрвандівною робота містить в собі досить вдалий вибір методів дослідження (імпонує метод контент-аналізу), аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів, судової практики та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження теоретико-правових засад правового інтересу дозволили успішно розв'язати визначені завдання. Крім того, звернула увагу на комплексний аналіз національних та міжнародних нормативно-правових актів, правозастосовчої практики та вирішення наукового завдання, що полягає в отриманні нових результатів у формі наукових висновків щодо визначення поняття, змісту й основних складових елементів принципу верховенства права в аспекті реалізації конституційного права на соціальний захист та дозволило обґрунтувати та сформулювати практично-спрямовані пропозиції щодо вдосконалення соціального законодавства.

Д.ю.н., професор Руденко М.В. відзначив, що заслуговує на увагу думка аспірантки, щодо формування нової парадигми Соціального кодексу України. Представляються цілком прийнятними положення, що «Загальні положення кодексу мають містити чітко сформульовані поняття, які є фундаментальними, базовими для галузі права соціального забезпечення. Окремий розділ Загальної частини кодексу «Принципи права соціального забезпечення», що буде складатися з двох підрозділів «Загальні (універсальні) принципи» та «Галузеві принципи». Принцип верховенства права, як формуючий фактор національної правової системи слід, віднести до підрозділу «Загальні (універсальні) принципи». Принцип соціальної відповідальності, як показник сталого і стійкого розвитку суспільства, у тому числі в соціальній сфері, слід віднести до підрозділу «Галузеві принципи». Особлива частина кодексу має бути присвячена окремим інститутам права соціального забезпечення – пенсії, допомоги, компенсації, соціальне та медичне обслуговування, соціальні послуги тощо, у кожному розділі потрібно встановити систему соціального забезпечення, а також визначити його елементи». Застосування саме такого підходу дозволить уникнути певних протиріч та колізій у соціальному законодавстві. Підґрунтям розробки СКУ вбачаються міжнародні соціальні стандарти у сфері соціального захисту людини.

Доктор юридичних наук, професор Івчук Ю.Ю. зазначила, що актуальність дисертаційного дослідження Петросян Крістини Єрвандівни не викликає сумнівів. Як позитивний момент в аспекті аналізу відповідності національного законодавства ратифікованим статтям ЄСХ (переглянутої),

вона відзначила необхідність ухвалення Протоколу про колективне оскарження (1995 р.) як превентивної міри запобігання порушень у майбутньому тому що, вбачається схожість процедури із судовим процесом (за винятком обов'язкової сили рішень Європейського комітету), що відкрив шлях правозахисним громадським організаціям, які займаються захистом прав працівників, безпосередньо подавати скарги на порушення Україною прав працівників, передбачених ЄСХ до Європейського комітету з соціальних прав. Досить вдало розвинуто тезу про те, що розпочатий в Україні процес адаптації національного законодавства до європейського законодавства є доволі складним та триваючим, що вимагає більш рішучих дій від держави та суспільства з метою досягнення вступу до ЄС, а саме шляхом: - стимулювання існування ефективних державних установ, які забезпечують верховенство права і захист прав та інтересів громадян в соціальній сфері, з одночасним зміцненням приватного та громадського секторів, які спрямовані на створення робочих місць, на залучення коштів міжнародних інвесторів та донорів для забезпечення соціальних послуг певним категоріям населення на рівні громади, що поступово розширить категорію надавачів послуг; - створення нової концепції формування політики соціального захисту населення через визначення якісних параметрів державного регулювання соціального захисту, за якої держава є головним гарантом життєдіяльності та ефективного функціонування економічної системи й активним організатором та координатором економічних зусиль, що визначає оптимальні цілі та параметри суспільного розвитку, створюючи умови та механізми їх досягнення; - розширення світогляду та зміна ментальності населення шляхом виховання культури з врахуванням європейських цінностей, принципів та бажання самого суспільства впливати на рівень соціального захисту в країні, тобто міжнародні стандарти не можуть бути тільки впровадженні та закріплені в національному законодавстві, вони мають бути виплекані культурно в свідомості суспільства, у тому числі шляхом зміни ідеології отримувача соціальної послуги та впровадження інституту соціальної відповідальності. Таке комплексне поєднання підкреслює безальтернативність європейського вибору та недалекого майбутнього України.

Перевагою дослідження є представлений аналіз національної судової практики в аспекті відновлення порушеного права людини на соціальний захист. Так, дисертанка зазначає, що інститут зразкової справи в адміністративному судочинстві спрямований на єдність правозастосовної практики, забезпечує ефективність, передбачуваність та однаковість судової практики в соціальній сфері, однак не зумовлює єдиного підходу у державних органах в сфері реалізації державної політики з питань пенсійного та соціального забезпечення при прийнятті рішення. У розвиток цього питання зазначимо, що дисертація заграла б ще більш яскравими кольорами якби було

представлено приклади аналізу судової практики закордонних країн. Поряд з тим, наведені міркування не впливають на загальний позитивний висновок щодо виконаної роботи та не применшують наукової цінності.

Доктор юридичних наук, професор Шаповалова О.В., підводячи підсумки обговорення, відмітила вільне володіння аспіранткою матеріалом, що стосується теми дослідження та використання статистичних даних та матеріалів судовою практикою. Це свідчить про її неабияке знання теми дослідження та використаних нею джерел, здатність до аналізу досліджуваної теми, вміння застосовувати сучасні методи наукового пізнання для вирішення конкретних теоретико-правових проблем, поставлених у розділах роботи. Окремі пропозиції щодо вдосконалення національного соціального законодавства є цікавими, різносторонніми, та нагальними для науки та практики. Загалом проф. Шаповалова О.В. підкреслила, що виконана Петросян Крістіною Єрвандівною робота повністю відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії і може бути рекомендована до подання до розгляду у разовій спеціалізованій вченій раді по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право».

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Петросян Крістини Єрвандівни на тему: «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна українська держава та суспільство розглядаються саме через принцип верховенства права, який являє собою симбіоз певних ціннісних характеристик та вимог свободи, справедливості, рівності і гуманізму у соціальній площині, та формує відповідний еталон правової системи з визначенням певних умов, що дозволяють перетворити цей еталонний образ на реальність. Верховенство права у суспільстві є взаємопов'язаним з правами людини та їх захистом, тобто чим вище рівень захисту прав людини, тем більш ефективна реалізація принципу верховенства права.

Мужність українського народу у боротьбі за свою свободу та незалежність була гідно оцінена Європейським співтовариством шляхом

підтримання на саміті в Брюсселі 23.06.2022 р. надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Це зобов'язує нашу державу до проведення низки важливих реформ з метою приведення соціального законодавства України до європейських стандартів. І хоча на конституційному рівні Україна проголосила себе соціальною державою, в якій функціонує такий необхідний елемент як соціальний захист, повне дотримання соціальних прав громадян можливе лише за умов істотного наближення рівня життя в Україні до європейських стандартів, у тому числі забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист.

Наразі можна говорити про існування такого елементу соціальної держави, як «соціальна безпека» людини. Поняття соціальної безпеки людини включає об'єктивні та суб'єктивні аспекти, серед яких: власний добробут, відсутність загроз життю та здоров'ю людини, які певним чином впливають на її соціальні інтереси; а також особисте сприйняття та усвідомлення індивідом власної безпеки в соціальному контексті. Саме загрози, що характеризують суспільство та державу у певний період існування (наприклад, війни, екологічні, техногенні катастрофи, пандемії), впливають на людину та можуть мати далекосяжні наслідки для окремої особи. Отже, поліпшення соціально-економічного стану в країні та мінімізація загроз в соціальній безпеці суспільства і держави сприяють підвищенню рівня захищеності як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому. Суттєву роль в цьому процесі відіграє наявність дієвої системи соціального захисту і розвинених соціальних інститутів в їх ефективній взаємодії. Ці фактори дозволяють людині повністю реалізувати свій потенціал і задовольнити всі свої соціальні потреби, забезпечуючи власну соціальну безпеку і добробут.

Принцип верховенства права ставить вимогу перед державою щодо змістовного втілення у нормативно-правових актах ідеї «соціальної свободи, рівності та справедливості» шляхом здійснення правотворчої та правозастосовної діяльності. Хоча принцип верховенства права закріплено в Конституції України, дискусія про його зміст в різних сферах не вщухає, що викликає необхідність у проведенні більш ґрунтовних теоретичних та практично-спрямованих досліджень, зосередившись на комплексному аналізі сутності принципу верховенства права в цілому та його елементів окремо в аспекті реалізації права особи на соціальний захист для формування пропозицій їх практичного застосування.

Дослідженням окремих аспектів реалізації права людини, у тому числі на соціальний захист та його гарантій, у своїх працях займалися такі вчені: Л.Б. Бараннік, Ж.М. Богословська, Н.Б. Болотіна, О.В. Валецька, Н.М. Вапнярчук, В.Л. Галкін, О.М. Головня, О.Ю. Єрмоловська, Ю.Ю. Івчук, О.Ю. Кісіль, М.М. Клемпарський, І.Г. Козинець, Л.В. Котова, Я.А. Малихіна, Л.Ю. Малюга, Р.П.

Підліпна, Ю. Пожаров, П.М. Рабінович, І.М. Сирота, Г.В. Татаренко, С.О. Устінов, І.К. Хом'як, Г.І. Чанишева, М.І. Чорна, Л.В. Шестак, М.М. Шуміло, І.С. Ярошенко та інші.

Проблематиці змістовного визначення, закріплення та реалізації ідеї верховенства права як основного принципу права приділено увагу в численних роботах науковців як з теорії держави та права, так і галузевих науках. Окремим питанням змісту універсальних принципів права та принципів соціального забезпечення присвячено наукові дослідження таких науковців, як О.С. Арсентьєва, Н.Б. Бібік, В.Я. Буряк, С.В. Венедіктов, Т.З. Герасимів, С.П. Головатий, А. Дайсі, І.П. Жигалкін, Г.С. Журавльова, М.І. Іншин, М.І. Козюбра, Т.В. Колеснік, А.М. Колодій, В.О. Котюк, В.Л. Костюк, С.І. Максимов, О.В. Петришин, П.Д. Пилипенко, С.М. Синчук, О.Ф. Скакун, Б.І. Сташків, О.В. Стрельцова, Г.В. Татаренко, О.В. Тищенко, Т.І. Фулей, Ю.С. Шемшученко, О.М. Ярошенко та багатьох інших.

Однак, проблеми що розглядалися цими науковцями, є більш загальними та не сконцентрованими на комплексному підході щодо аналізу теоретичних та практичних аспектів забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист. Тому дослідження проблем, що пов'язані з визначенням та застосуванням принципу верховенства права у праві соціального забезпечення, розуміння його ролі та значення у галузевому правозастосуванні та правотворчості, вбачається вельми актуальним на сучасному етапі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля згідно з кафедральною темою (ЮФ-04-20): «Напрями розвитку законодавства України в контексте євроінтеграції». Дисертаційне дослідження узгоджується з Національною стратегією у сфері прав людини, затв. Указом Президента України 25.08.2015 р. № 501; Цілями сталого розвитку України на період до 2030 р., затв. Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722; пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, які зазначені в Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, схваленої постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. №12-21.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі опанування та узагальнення позицій вчених, комплексного аналізу нормативно-правових актів міжнародного та національного рівнів, правозастосовної практики сформулювати теоретичні висновки щодо визначення поняття, змісту й основних складових елементів принципу верховенства права в аспекті реалізації права на соціальний захист та розробити практичні пропозиції, що дозволять ефективно застосовувати

цей принцип в процесі реалізації конституційного права особи на соціальний захист.

Дослідницькі завдання:

- розкрити концептуальні підходи до визначення понять «соціальне забезпечення», «соціальний захист», «соціальна безпека» для з'ясування сутності права на соціальний захист в аспекті принципу верховенства права;

- дослідити тенденції розвитку доктринальних засад тлумачення та правового закріплення функцій права соціального забезпечення та системи принципів галузі з урахуванням соціально-економічних умов та політичного розвитку держави;

- охарактеризувати систему джерел права соціального забезпечення та, на підставі основних закономірностей розвитку законодавства у соціальній площині часів періоду незалежності України, визначити його періодизацію через призму євроінтеграційних та інших процесів;

- надати наукову інтерпретацію «верховенства права» як принципу права соціального забезпечення, визначити його місце та значення в системі інших принципів галузі та вплив на розвиток права соціального забезпечення;

- на основі методів наукового аналізу та синтезу виокремити структурні складові принципу верховенства права в системі права соціального забезпечення;

- розкрити гарантії дотримання принципу верховенства права в реалізації конституційного права на соціальний захист;

- дослідити тенденції, способи реалізації міжнародних норм соціального забезпечення у законодавстві України та особливості процесу узгодження вимог внутрішньодержавного та міжнародного права;

- здійснити комплексний аналіз проблем судового захисту прав людини та громадянина на соціальний захист в рішеннях національних судів та ЄСПЛ та розробити рекомендації щодо усунення недоліків правового регулювання окремих форм і засобів захисту прав у соціальній сфері;

- сформулювати науково обґрунтовані та практично спрямовані рекомендації щодо вдосконалення законодавства у площині права соціального забезпечення.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є правова доктрина, правовідносини, законодавство та судова практика у галузі соціального забезпечення, в яких знаходить свій вираз принцип верховенства права, реалізація та вплив верховенства права, як універсального принципу права на систему правовідносин у галузі права соціального забезпечення.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є принцип верховенства права, як юридична категорія, його зміст, значення, елементи та особливості реалізації конституційного права на соціальний захист.

Методи дослідження. Для комплексного правового дослідження та отримання неупереджених і адекватних наукових висновків використано широкий спектр сучасних філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних підходів і методів, зокрема використано методи, які взаємодоповнюють один з одним, а саме: теоретико-юридичний, порівняльно-правовий, спеціально-юридичний. Також в процесі дослідження застосовано ціннісний підхід до проблеми реалізації прав людини і правових засобів їх захисту, а саме забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист.

У дослідженні використані загальнонаукові і спеціальні юридичні методи. Так, абстрактно-логічний метод використовувався на всіх стадіях вирішення поставлених наукових завдань, як при систематизації наявного теоретичного матеріалу, у тому числі характеристики функцій, принципів, системи законодавства, так і при виявленні певних порушень при реалізації права людини на соціальний захист в процесі їх судового відновлення (підрозділи 1.2., 1.3., 2.2., 2.3., 3.2.). Абстрактно-логічний метод в поєднанні з методом контент-аналізу застосовувався при вивченні джерел права соціального забезпечення та аналізі правових термінів «право на соціальний захист», «соціальний захист», «соціальне забезпечення», «соціальна безпека», тощо (підрозділ 1.1., 1.3., 3.2.). Структурно-логічний метод використовувався для визначення можливостей усунення проблем в аспекті судового захисту прав людини на соціальний захист та удосконалення законодавства у соціальній сфері (підрозділ 1.2., 1.3., 2.3., 3.2., 3.3.).

Емпіричний метод, через застосування спостереження та даних європейського досвіду у соціальній сфері, дозволив здійснити комплексну оцінку розвитку й удосконалення системи права соціального забезпечення, основних закономірностей розвитку законодавства України у соціальній сфері через призму євроінтеграційних процесів (підрозділи 1.2., 1.3., 2.1., 3.1., 3.2., 3.3.). Застосування порівняльного-правового методу дозволило здійснити зіставлення та встановлення якісного стану українського законодавства в порівнянні з міжнародними нормами та стандартами дотримання гарантій верховенства права у галузі права соціального забезпечення (підрозділи 3.1., 3.2., 3.3); статистичний метод став у нагоді при аналізі практики розгляду справ щодо захисту порушених соціальних прав громадян в адміністративному судочинстві через певні показники (надходження, розгляду, виконання рішень) (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.2.).

Застосування формально-юридичного методу надало можливість вивчити властивості соціальної держави та важливі ознаки права соціального забезпечення як галузі національного права в аспекті забезпечення принципу верховенства права; визначити юридичні поняття і категорії, зокрема, «принцип верховенства права», «якість і передбачуваність закону», «правова

визначеність»; тлумачити правові норми та аналізувати судову практику (розділи 1, 2, 3). За допомогою логіко-семантичного методу виокремлено авторські дефініції понять у досліджуваній площині, зокрема визначені поняття «соціальний захист», «верховенство права», «міжнародний соціальний стандарт» (підрозділи 1.1., 2.1., 3.1.). Логіко-юридичний метод став у нагоді при обґрунтуванні та представленні логічної і більш ефективної систематизації законодавства у галузі права соціального забезпечення – проекту Соціального кодексу України як єдиному акті, який представляє соціальний блок законодавства (підрозділи 1.2., 1.3.).

Наукова новизна дослідження: полягає в тому, що представлена робота – перше в Україні комплексне наукове дослідження проблематики забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист. До найбільш вагомих результатів, які відображають наукову новизну роботи та виносяться на захист, належать такі положення.

Вперше:

- розроблено власну періодизацію розвитку національного законодавства у соціальній сфері періоду незалежності України, яка складається з п'яти умовних етапів;

- узагальнено розуміння поняття та надана авторська дефініція «верховенства права» в аспекті конституційного права людини на соціальний захист як гарантоване державою на засадах свободи, рівності та справедливості невідчужуване право особи на мінімально-необхідний рівень життя, у випадках настання соціальних ризиків та непередбачуваних обставин економічного, фізіологічного та демографічного характеру;

- аргументовано доцільність впровадження індексу верховенства права у праві соціального забезпечення як основи повоєнного відновлення України;

- запропоновано доктринальне тлумачення та виокремлена дефініція поняття «міжнародний соціальний стандарт».

Удосконалено:

- наукові підходи до визначення понять «соціальний захист», «соціальна безпека», «право на соціальний захист». Соціальний захист в аспекті забезпечення принципу верховенства права у праві соціального забезпечення – це комплекс (система) економічних, соціальних та організаційних заходів, які здійснюються державою на засадах свободи, рівності та справедливості з метою гарантування кожній особі права на мінімально-необхідний рівень життя у вигляді підтримки за наявності соціальних ризиків та непередбачуваних обставин економічного, фізіологічного та демографічного характеру. Поняття «соціальна безпека» розглядається через особисте сприйняття та усвідомлення людиною власної безпеки та добробуту в соціальному контексті; належний стан соціальної безпеки дозволяє

гарантувати у державі верховенство права, пріоритет прав людини і громадянина та через економічні чинники забезпечувати соціальні права. Право на соціальний захист, в аспекті принципу верховенства права, має природно-правовий характер (належить особі з моменту народження та має визнаватись і гарантуватись державою).

- позицію, що тенденція зростання кількості соціальних послуг та виплат, а також категорій населення, що потребують соціального захисту в умовах воєнного стану, з врахуванням доктринального та перспективного унормування у сфері соціального захисту, соціального забезпечення та надання соціальних послуг такій категорії як військовослужбовці (діючі, колишні) та члени їх сімей - встановлює факт та обґрунтовує актуальність подальшого розвитку військово-соціальної роботи як необхідного напрямку соціальної політики держави як у теперішній час, так і у період повоєнного відновлення України наряду із створенням інституту Уповноваженого з захисту соціальних прав людини.

- наукові підходи щодо класифікації й виокремлення десяти груп громадян по відношенню до яких встановлено на рівні Конституції України обов'язки держави щодо їх соціального захисту та доцільності доповнення одинадцятою групою, а саме «11) внутрішньо переміщені особи».

- позицію, що саме національні суди, на які покладено функцію судового захисту порушеного або оспорюваного права є тим прогресивним чинником в питанні реалізації положень ЄСХ та її інтерпретації (що надаються ЄКСП) в практиці адміністративного судочинства, для належного тлумачення національного законодавства і зміцнення свого способу аргументації.

Набули подальшого дослідження:

- наукові підходи щодо формування нової парадигми Соціального кодексу України. Загальні положення кодексу мають містити чітко сформульовані поняття, які є фундаментальними, базовими для галузі права соціального забезпечення. Окремий розділ Загальної частини кодексу «Принципи права соціального забезпечення», що буде складатися з двох підрозділів «Загальні (універсальні) принципи» та «Галузеві принципи». Принцип верховенства права, як формуючий фактор національної правової системи слід, віднести до підрозділу «Загальні (універсальні) принципи». Принцип соціальної відповідальності, як показник сталого і стійкого розвитку суспільства, у тому числі в соціальній сфері, слід віднести до підрозділу «Галузеві принципи». Особлива частина кодексу має бути присвячена окремим інститутам права соціального забезпечення – пенсії, допомоги, компенсації, соціальне та медичне обслуговування, соціальні послуги тощо, у кожному розділі потрібно встановити систему соціального забезпечення, а також визначити його елементи.

- аргументація щодо необхідності створення ефективних механізмів для реалізації ВПО наданого їм конституційного права на соціальний захист з метою дотримання гарантованого державою принципу верховенства права шляхом: а) розширення функцій державних органів у сфері соціального захисту та пенсійного забезпечення по роботі з ВПО; б) розроблення дистанційного порядку проходження ідентифікації особами, що проживають на тимчасово окупованих територіях з урахуванням обмеженого доступу до державних управлінських сайтів; в) приведення у відповідність до закону існуючих підзаконних актів у сфері соціального захисту ВПО.

- позиція щодо вирішального значення Конституційного Суду України у національному механізмі забезпечення прав людини і громадянина на соціальний захист, запропоновано надання КСУ права законодавчої ініціативи виключно в частині вдосконалення правових норм, що були предметом розгляду у конституційному провадженні.

- позиція щодо необхідності ухвалення Протоколу про колективне оскарження (1995 р.) як превентивної міри запобіганню порушень у майбутньому тому що, вбачається схожість процедури із судовим процесом (за винятком обов'язкової сили рішень Європейського комітету), та відкрити шлях правозахисним громадським організаціям безпосередньо подавати скарги на порушення Україною прав працівників, передбачених ЄСХ до Європейського комітету з соціальних прав.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані в процесі дослідження висновки й отримані результати можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій роботі – під час подальших теоретичних досліджень проблематики забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації права на соціальний захист;

- в освітньому процесі – під час вивчення навчальних дисциплін «Судова практика як джерело національного права», «Практика застосування Європейської конвенції з прав людини та рішень ЄСПЛ», «Трудове право та право соціального забезпечення», «Право соціального забезпечення», підготовки відповідних робочих програм і силабусів, а також для написання підручників і навчальних посібників;

- у правотворчості – у процесі підготовки й опрацювання змін і доповнень до чинних нормативно-правових актів у соціальній сфері, а також підзаконних актів, ухвалених для їх деталізації, та під час підготовки проекту Соціального кодексу України й інших законодавчих актів в цій площині;

- у правозастосуванні – у практичній діяльності національних та місцевих органів влади та в судовій практиці.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї і розробки автора, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і

висновки, сформульовані дисертанткою особисто. Використані в дисертації ідеї, положення чи гіпотези інших авторів мають відповідні посилання і використані лише для підкріплення ідей здобувача.

Апробація результатів дослідження.

Публікації. За результатами дослідження 17 наукових праць: 6 статей, які опубліковані у наукових фахових виданнях України (категорії Б); 1 стаття у виданні, проіндексованому в базі даних Scopus, також у 10 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці, які відображають основні результати дослідження:

Статті у наукових фахових виданнях України:

(які входять до переліку МОН України)

1. Петросян К.Є. Реалізація права на соціальний захист внутрішньо переміщеними особами: в аспекті забезпечення принципу верховенства права / К.Є. Петросян, Л.В. Котова. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 1(41). С.86-97.
2. Петросян К.Є. Складові принципу верховенства права в аспекті реалізації права на соціальний захист. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2021. № 2(42). С.147-155.
3. Петросян К.Є. Верховенства права як керівний принцип дії норм, що регулюють право на соціальний захист: сучасні погляди / К.Є. Петросян, Л.В. Котова. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2022. № 2(44). С. 67-75.
4. Петросян К.Є. Європейська соціальна хартія як базовий документ у сфері соціально-економічних прав: дотримання норм і стандартів Україною. *Соціальне право*. 2022. № 4. С. 112-118.
5. Петросян К.Є. Судова практика як орієнтир впровадження принципу верховенства права в праві соціального забезпечення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2(46). С.193-202.
6. Петросян К.Є. Принципи права соціального забезпечення в контексті розвитку права соціального забезпечення як цілісної галузі. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. випуск 3. С. 54-61.

Статті в іноземних виданнях:

(статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором))

1. Panov, Ihor; Petrosyan, Kristina; Dobroboh, Liudmyla; Chernobuk, Valentyna; Rashed Yuliia. Ensuring Legal Safeguards for Digitalized Social

Services within the Framework of Government Decentralization. *Khazanah Hukum*. 2023. Vol. 5, № 3, PP. 194-204. (ISSN 2715-9698, SCOPUS).

Наукові праці, в яких засвідчено апробацію матеріалів дослідження:

1. Петросян К.Є. Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації внутрішньо переміщеними особами права на соціальний захист. *Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів, студентів, молодих науковців. Ч.1. (м. Сєверодонецьк, 20 травня 2021 р.). Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2021. С. 29-36.

2. Петросян К.Є. Щодо забезпечення справедливості та рівності громадян у праві на соціальний захист в умовах пандемії / К.Є. Петросян, Л.В. Котова. *Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (м. Сєверодонецьк, 22 жовтня 2021 р.), Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2021. С. 112-116.

3. Петросян К.Є. Критерії «якість і передбачуваність закону» та «правова визначеність як складові принципу верховенства права у процесі реалізації права особи на соціальний захист. *Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (м. Сєверодонецьк, 8 грудня 2021 р.). Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. С. 7-8.

4. Петросян К.Є. Реалізація права внутрішньо переміщених осіб на соціальну допомогу на проживання в умовах воєнного стану / К.Є. Петросян, Л.В. Котова. *Правові засоби забезпечення та захист прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 19 травня 2022 р.). Дніпро: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2022. С. 129-137.

5. Петросян К.Є. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану як пріоритетна ціль сталого розвитку. *Цілі сталого розвитку: проблеми і можливості досягнення в Україні та світі*: матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих вчених (м. Київ, 20 жовтня 2022 р.), Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2022. С. 181-183.

6. Петросян К.Є. Щодо дієвих механізмів відновлення порушених соціальних прав громадян / К.Є. Петросян, Л.В. Котова. *Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій,

магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (Київ, 09 листопада 2022 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля. 2022. С.116-120.

7. Петросян К.Є. Вибіркові перевірки фактичного перебування внутрішньо переміщених осіб для надання допомоги на проживання: доцільність під час дії воєнного стану / К.Є. Петросян, Л.В. Котова. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти*. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 березня 2023 р.), т. 1. За заг. Ред Устименко В.А., К., 2023. С. 148-154.

8. Петросян К.Є. Дотримання державою взятих на себе зобов'язань щодо гарантій соціального захисту громадян в умовах воєнного стану. *Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів. Країни Балтії-Україна: єдність, підтримка, перемога: збірник наукових праць* (Київ, 8 червня 2023). Київ: КНЕУ, 2023. С. 50-53.

9. Петросян К.Є. Європейська соціальна хартія як джерело права соціального забезпечення. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. С. 122-126.

10. Петросян К.Є. Соціальне забезпечення внутрішньо переміщених осіб в аспекті змін до правил надання допомоги. *Науковий погляд молоді: ключові питання сучасного етапу реформування системи вітчизняного законодавства: матеріали Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців* (м. Київ, 23 листопада 2023 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. С. 83-87. -

Структура та обсяг дисертації. Наукова робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел (314 найменувань на 34 сторінках), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку. Обсяг основного тексту - 187 сторінок.

Характеристика особистості здобувача.

Петросян Крістіна Єрвандівна (12.03.1979 р.н.) у 2002 р. закінчила Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (Україна), отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобула кваліфікацію спеціаліста (диплом АН № 21253567, від 27.06.2002р.).

01.10.2020 р. вступила до аспірантури Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Україна), за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право», освітньо-наукова програма «Право» (далі ОНП).

27.11.2020 р. на засіданні Вченої Радою СНУ ім. В. Даля була затверджена тема дисертаційної роботи «Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист» (протокол Вченої Ради № 5).

Здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти повністю виконала освітню складову ОНП, успішно склала всі іспити та необхідні заліки, пройшла заплановану педагогічну практику, здобувши відповідні результати навчання; виконала наукову складову ОНП, провела дослідження за визначеною темою та підготувала дисертаційну роботу.

Під час виконання дисертаційної роботи Крістіна Петросян провела комплексне наукове дослідження щодо вивчення сучасного стану забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист. Було обрано об'єкт, предмет, методи проведення досліджень, сформульована актуальність теми, мета та завдання наукового пошуку. Упродовж усього терміну здійснення цієї роботи здобувачка виявила себе як наполеглива та зріла дослідниця (давався у знаки також її практичний суддівський досвід), яка чітко визначає мету й завдання наукового пошуку, підбирає адекватні для їх виконання методи дослідження, глибоко осмислює та систематизує результати проведених наукових розвідок. Сумлінно навчаючись в аспірантурі та активно займаючись дослідницькою діяльністю, здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії засвоїла необхідні професійні знання, практичні вміння та навички, опанувала відповідні компетентності, що дало їй змогу продукувати нові наукові ідеї та комплексно вивчати обрану проблематику, забезпечувати наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів. Здобувачка постійно підвищувала свій професійний рівень, зокрема, пройшла міжнародне стажування «Фандрейзинг та організація проєктної діяльності в закладах освіти: європейський досвід» (Польща – Україна, 04 листопада - 10 грудня 2023р., 180 год., 6 кредитів). Протягом навчання проявила себе наполегливою, старанною та відповідальною людиною.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

Рецензенти рекомендують: відповідно до п.15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради: Івчук Юлія Юріївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензенти: **Арсентьєва Олена Сергіївна**, кандидат наук, професор, професор кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Татаренко Галина Вікторівна, кандидат юридичних наук, професор, зав. кафедри конституційного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Офіційні опоненти:

Тищенко Олена Володимирівна, доктор юридичних наук, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Валецька Оксана Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

У результаті попередньої експертизи дисертації **Петросян Крістіни Єрвандівни** і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Петросян Крістіни Єрвандівни** на тему: **«Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист»**

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація **Петросян К.Є.** відповідає спеціальності 081 Право та вимогам **Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 **Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію **Петросян Крістіни Єрвандівни** на тему: **«Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист»** до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

4. Рекомендувати Вченій раді СНУ ім. В. Даля затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Івчук Юлія Юріївна, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензенти:

Арсентьєва Олена Сергіївна, кандидат наук, професор, професор кафедри правознавства Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Татаренко Галина Вікторівна, кандидат юридичних наук, професор, зав. кафедри конституційного права Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Офіційні опоненти:

Тищенко Олена Володимирівна, доктор юридичних наук, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Валецька Оксана Валеріївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Петросян Крістіни Єрвандівни:

«За» – 24

«Проти» – немає

«Утримались» – немає

Презентація Петросян Крістіни Єрвандівни на 19 сторінках додається.

Декан юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, професор

 Олена Арсентьєва

Головуюча на засіданні –
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарського
права СХУ ім. В. Даля

 Ольга ШАПОВАЛОВА

Секретар засідання

Галина КАПЛІНА

Від імені Арсентьєвої
Завідуюча
Загальник

Шапвалова О.; Капліна Г.
Дернова О.В.